

Wendel, Adam

Rozwój rad narodowych w Polsce Ludowej

Przegląd Historyczny 46/4, 543-560

1955

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

ADAM WENDEL

Rozwój rad narodowych w Polsce Ludowej

Załączki władzy ludowo-demokratycznej, robotniczo-chłopskiej władzy państwowej, narodziły się jeszcze przed wyzwoleniem kraju. Utworzenie w czasie okupacji w okresie narastającego zwycięstwa Związku Radzieckiego na przełomie lat 1943 i 1944 Krajowej Rady Narodowej, utworzenie terenowych rad narodowych w dużej mierze przesądzało, w jakiej formie sprawować będą władzę w odrodzonej Polsce masy pracujące z klasą robotniczą na czele.

Nie jest rzeczą przypadku, iż na pierwszym plenarnym posiedzeniu KRN poza podjęciem historycznych decyzji w dziedzinie polityki wewnętrznej i zagranicznej, poza powołaniem Armii Ludowej jako siły zbrojnej narodu, zapadła także i doniosła uchwała o powołaniu do życia rad narodowych. Tak więc pomiędzy zbrojną walką z okupantem a powstaniem rad narodowych istnieje ścisły związek.

Sławny i zaszczytny jest rodowód naszych rad narodowych. Twórcą i organizatorem rad narodowych była Polska Partia Robotnicza. Na historycznym posiedzeniu KRN zwołanym z inicjatywy PPR został uchwalony „Statut Tymczasowy Rad Narodowych“. Czołowy art. 1 Statutu głosi:

„Moralno-prawną podstawą, na której powstają i opierają działalność rady narodowe, jest wola szerokich mas, wyrażona w ofiarnej zbrojnej walce ludu polskiego z okupantem“¹.

Bohaterska walka narodu z okupantem wzniosła się po powstaniu KRN i rad narodowych na znacznie wyższy szczebel organizacyjny, ruch oporu przybrał na sile i nabrał wielkiego rozmachu. O nastrojach, które zapanowały w kraju po powstaniu KRN, świadczyć może szybkie rozrastanie się sieci rad narodowych. Już po 4 miesiącach od chwili powołania do życia KRN istniały i przejawiały dużą żywotność: Warszawska (Miejska) Rada Narodowa, Wojewódzka Rada Narodowa woj. warszawskiego, a także Wojewódzkie Rady Narodowe: Krakowska, Kielecka, Łódzka, i Lubelska. Powstawały także powiatowe i gminne rady narodowe. W trudnych konspiracyjnych warunkach rady te tysiącnymi nićmi wiązały z KRN szerokie rzesze ludności pracującej.

Rady narodowe w pierwszym, bohaterskim okresie były organami walki o władzę, organami walki o wyzwolenie narodu i społeczne. Program KRN przewidywał przeprowadzenie szerokich reform społeczno-

¹ *Protokół pierwszego plenarnego posiedzenia Krajowej Rady Narodowej*, wydany nakładem Biura Prezydialnego KRN, 1947, s. 30.

gospodarczych. KRN widziała jasno, iż warunkiem niepodległości i suwerenności jest przyjaźń z krajem zwycięskiego socjalizmu, ze Związkiem Radzieckim.

Reakcja przyjęła powołanie KRN z wyjątkową wrogością, wzmagając walkę przeciw siłom demokracji, odpowiadając wzmożeniem fali mordów bratobójczych wymierzonych przeciw działaczom demokratycznym.

System terenowych rad narodowych był w dużej mierze dołowym oparciem dla KRN w jej zwycięskiej walce politycznej z reakcją, która w rzeczywistości sabotowała walkę z okupantem. KRN i terenowe rady narodowe były formą organizacyjną szerokiego frontu demokratycznego klasy robotniczej, chłopstwa i inteligencji pracującej, mającą na celu bezpośrednią walkę o wyzwolenie narodowe i władzę ludową.

Rozwój rad narodowych w Polsce Ludowej w artykule niniejszym jest omówiony w świetle podstawowych aktów prawnych, normujących zadania, kompetencje i zakres pracy rad narodowych, w oparciu o praktyczną działalność rad narodowych w minionym dziesięcioleciu. Oto są podstawowe akty prawne:

1. Ustawa z dn. 11.IX.1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych.
2. Ustawa z dn. 20.III.1950 r. o terenowych organach jednolitej władzy państwowej.
3. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dn. 22.VII.1952 r., przede wszystkim w części dotyczącej terenowych organów władzy państwowej (rozdz. 5).

I. RADY NARODOWE W OKRESIE OD PKWN DO REFORMY USTROJOWEJ Z DNIA 20 MARCA 1950 R.

Historyczne i przełomowe znaczenie zdobycia władzy przez masy pracujące polega na tym, iż nigdy jeszcze na przestrzeni tysiącletniego rozwoju Polski lud pracujący nie sprawował władzy w kraju. Z tym większą ofiarnością, z tym większym zapałem masy pracujące Polski z klasą robotniczą na czele, pod przewodnictwem Polskiej Partii Robotniczej, rozpoczęły budowę zrębów ludowego państwa.

Dzień 22 lipca 1944 r. otwiera w dziejach narodu polskiego nową epokę, epokę socjalizmu. Polski Komitet Wyzwolenia Narodowego był pierwszym rządem robotniczo-chłopskim w dziejach naszego narodu, był rządem rewolucyjnym.

Manifest PKWN był rewolucyjnym aktem, zapowiadającym ludowi polskiemu, iż nowa władza zmierza w sposób konsekwentny do położenia kresu dotychczasowym stosunkom kapitalistyczno-obszarniczym, do położenia kresu niesprawiedliwości społecznej. Manifest PKWN zapowiadał, iż nowa władza zapewni narodowi właściwy rozwój i wolność. Manifest nawoływał naród do walki o pełne wyzwolenie Polski po granicę na Odrze i Nysie.

Manifest lipcowy był programem państwa ludowego, obejmującym całokształt spraw ustrojowych w duchu demokracji, postępu i sprawiedliwości społecznej.

Bolesław Bierut na II Zjeździe PZPR wskazał na 2 główne etapy naszych przeobrażeń rewolucyjnych: etap przeobrażeń rewolucyjno-demokratycznych i etap przeobrażeń typu socjalistycznego².

Manifest Lipcowy był programem władzy ludowej w pierwszej fazie naszej rewolucji.

Krajowa Rada Narodowa i PKWN stworzyły należyte warunki ku temu, aby program Manifestu mógł być konsekwentnie wykonywany, aby jakakolwiek możliwość wydarcia ludowi pracującemu władzy była raz na zawsze przekreślona. Był więc PKWN nie tylko Komitetem Wyzwolenia Narodowego, ale i społecznego. Manifest Lipcowy zapalał serca milionów prostych ludzi, swym jasnym i przekonującym językiem trafił do umysłów ludu pracującego, udziesięciokrotnił siły społeczne, uskrzydlał wolę klasy robotniczej, czołowej i przodującej siły narodu, wskazywał drogę pracy i walki Polskiej Partii Robotniczej, bohaterskiej spadkobierczyni najlepszej tradycji rewolucyjnych bohaterskich Partii klasy robotniczej: Proletariatu, SDKPiL oraz KPP i lewicowego nurtu PPS.

Nie był to jeden z manifestów, jakich w dziejach Polski było niemało.

Nie był to manifest słów, lecz czynów.

Nie była to deklaracja, lecz zapowiedź faktów.

Program Manifestu Lipcowego w skrócie da się sprowadzić do zasadniczego przedstawienia polityki zagranicznej i wewnętrznej kraju.

Wyzwolenie Polski przez Związek Radziecki umożliwiło wyzwolenie kraju nie tylko spod jarzma hitlerowskiego, ale spod jarzma obcych imperialistów.

Wyzwolenie Polski przez Związek Radziecki umożliwiło narodowi polskiemu rozkucie kajdan niewoli społecznej, zlikwidowanie klasy kapitalistów i obszarników, klasy, która w Polsce miała szczególnie pasożytniczy charakter.

Wyzwolenie Polski przez Związek Radziecki było przesłanką prawdziwej suwerenności narodowej.

Jeśli Krajowa Rada Narodowa jeszcze w mrokach konspiracji była gwiazdą przewodnią dla narodu, jeśli udało się jej zdobyć „rząd dusz“ szerokich mas pracujących wbrew niewczesnym zamiarom uzurpatorów rządu londyńskiego, to w dużej mierze dlatego, że oparciem Krajowej Rady Narodowej był system szeroko rozbudowanych rad narodowych.

Nic przeto dziwnego, że w momencie wyzwolenia kraju rady narodowe stały się ośrodkami władzy ludowej w terenie. Manifest Lipcowy sięgnął do rad jako historycznie już wypróbowanego instrumentu sprawowania władzy przez masy pracujące z klasą robotniczą na czele. Manifest Lipcowy stwierdził, iż PKWN „sprawuje władzę poprzez wojewódzkie, powiatowe, miejskie i gminne rady narodowe i przez upoważnionych swych przedstawicieli“. Manifest nawoływał, by tam, gdzie rady narodowe nie istnieją, demokratyczne organizacje natychmiast powołały je do życia, włączając w ich skład cieszących się zaufaniem ludności Polaków-patriotów niezależnie od ich poglądów politycznych.

² B. Bierut, *Sprawozdanie Komitetu Centralnego PZPR, Referat wygłoszony na II Zjeździe PZPR*, Warszawa 1954, s. 7.

Jeśli przypomnimy sobie prawdziwą epopeę — wielkie chwile wyzwolenia kraju przez Armię Radziecką i Odrodzone Wojsko Polskie, jeśli uprzytomnimy sobie pracę i rolę grup operacyjnych wszystkich resortów państwowych, stwierdzimy zadziwiające niekiedy fakty, jak na terenach dopiero co wyzwolonych wyrastał nieraz w ciągu kilku dni aparat państwowy. W ten sposób rady narodowe, które w czasie okupacji były organami walki narodowo-wyzwoleńczej, organami walki o władzę, organami Frontu Narodowego w walce o niepodległą Polskę, stawały się po wyzwoleniu kraju organami władzy ludowej.

Manifest Lipcowy stwierdził: „Rady Narodowe tworzą niezwłocznie podlegającą im Milicję Obywatelską, której zadaniem będzie utrzymanie porządku i bezpieczeństwa“. Tak więc Rady Narodowe odegrały swą rolę i w dziedzinie natychmiastowego rozwiązania organów administracji okupanta, i w dziedzinie walki z wrogimi organizacjami, próbującymi siać chaos i dywersję.

Rady narodowe były organami rewolucyjnej walki o przebudowę społeczną, o utrwalenie władzy mas pracujących, były rewolucyjnymi organizacjami samych mas.

Kompetencje, rolę i strukturę rad narodowych określiła tuż po wyzwoleniu kraju ustawa z dnia 11 września 1944 r. o organizacji i zakresie działania rad narodowych.

Powstanie rad narodowych było potwierdzeniem elementarnej zasady marksizmu-leninizmu, iż podstawowym i najbardziej istotnym zagadnieniem rewolucji jest zagadnienie władzy.

Deklaracja ideowa PZPR, uchwalona na Kongresie Zjednoczeniowym, omawiając zadania, stojące przed Partią na pierwszym miejscu stwierdza, iż Partia będzie walczyć „o stałe wzmocnienie władzy ludowej, o umacnianie pozycji klasy robotniczej, o wzrost bezpośredniego udziału mas ludowych w rządzeniu państwem, o wzmocnienie walki z biurokratyzmem, o demokratyzację wszystkich ogniw aparatu państwowego“³.

Przejęcie władzy państwowej z rąk jednej klasy do rąk innej k l a s y jest pierwszą, główną, podstawową cechą r e w o l u c j i, zarówno w znaczeniu ściśle naukowym, jak i w praktyczno-politycznym“⁴ — uczył Lenin. Specyfika zburzenia aparatu państwowego władzy burżuazyjnej w naszych warunkach polega na tym, że zadanie zburzenia państwowego aparatu faszystowskiej przemocy wykonała Armia Radziecka w toku zwycięskich działań wojennych.

Chociaż rozwój naszych rad narodowych przebiegał inaczej, niż w Związku Radzieckim, chociaż z uwagi na specyficzną sytuację tworzenia organów władzy państwowej w terenie w krajach demokracji ludowej rady narodowe w owym okresie nie miały pełni władzy państwowej, powstanie rad narodowych znamionowało przełom rewolucyjny, jaki dokonał się w Polsce. Wraz z dokonywaniem wielkich reform społecznych, wraz ze zmianą ustroju ekonomicznego, musiał ulec gruntownej zmianie i aparat państwowy, zarówno w swej treści, jak i w formie, musiały ulec

³ W *dziesiątą rocznicę Polskiej Partii Robotniczej. Materiały i dokumenty*, Warszawa 1952, s. 605.

⁴ W. L e n i n, *Marks, Engels. marksizm*, Warszawa 1950, s. 337.

zmianie funkcje aparatu państwowego, musiał ulec zmianie skład klasy wy kadr tworzących aparat państwowy.

Ustanowienie władzy ludu pracującego z klasą robotniczą na czele oznaczało zasadniczą zmianę treści klasowej państwa. Zmiana treści musiała pociągnąć za sobą zmianę formy. Stworzenie systemu rad narodowych — to wprowadzenie do struktury organów państwowych w terenie na wszystkich szczeblach podziału administracyjnego kraju nowej formy organizacyjnej.

Taki jednolity system organów państwowych, stanowiących od góry do dołu reprezentację ludności pracującej, zapewniających masom pracującym udział w rządzeniu państwem, jest niemożliwy w państwie burżuazyjnym. Jeśli politycznym postulatem ustroju — demokracji ludowej jest stworzenie lepszych i wyższych form ujawniania się woli narodu, to właśnie rady narodowe są podstawowym elementem rzeczywistego, a nie fikcyjnego ludowładztwa. Chociaż więc struktura władzy państwowej w pierwszych latach sprawowania władzy ludowej nie była tak ukształtowana, jak po wprowadzeniu reformy ustrojowej z marca 1950 r., chociaż proces dojrzewania i wzrostu rad narodowych nie był prosty i łatwy, to jednak linia rozwojowa tej struktury była jasno wytknięta. Władza ludowa, wbrew tendencjom mikołajczykowskim i WRN-owskiemu, wbrew podszeptom gomułkowszczyzny, od pierwszych dni budowy państwa ludowego stawiała na rady narodowe, akcentowała stały wzrost udziału mas pracujących w rządzeniu państwem.

Rady narodowe od chwili powstania Polski Ludowej stanowiły integralną część naszego ustroju państwowego. PKWN sprawował władzę na części terytorium Polski wyzwolonej w lipcu 1944 r., obejmującej 30 powiatów na terenie województw: Lubelskiego, Rzeszowskiego i Białostockiego. W rzeczywistości poprzez linię frontu władza ludowa próbowała rozciągnąć swą działalność na tereny okupowane jeszcze przez najeźdźcę. Działo się to w dużej mierze w oparciu o terenowe rady narodowe. Na posiedzeniu Wojewódzkiej Rady Narodowej w Lublinie odbytym w końcu sierpnia 1944 r. stwierdzono, że „niektóre Rady Gminne nie przebywają na razie na swym terenie, gdyż toczą się na nim działania wojenne. Czekają one na to, by z chwilą posunięcia się frontu przystąpić natychmiast do realizacji opracowanych już planów pracy”⁵. Dodać należy, że po wyzwoleniu Ziemi Zachodnich przystąpiono do tworzenia rad narodowych na Ziemach Zachodnich, co sprzyjało szybkiemu ich zasiedleniu.

Młody aparat państwowy obciążony był licznymi brakami i napotykał na swej drodze na liczne trudności. W kraju trwała ostra walka z siłami wrogimi. Masy pracujące nie umiały jeszcze przewyciężyć pewnego onieśmienia w sprawowaniu władzy. Dodać należy, że nasze rady narodowe również nie miały jeszcze należytego doświadczenia walki rewolucyjnej. Trudny okres odbudowy gospodarczej kraju i przebudowy społecznej wymagał wówczas sprężystego działania administracji państwowej. W związku z tym w pierwszych latach w strukturze naszego aparatu państwowego występował dualizm: rady narodowe jako reprezentacja ludności pracującej terenu oraz pełniące operatywne funkcje

⁵ „Rzeczpospolita“ nr z 3 września 1944 r.

wykonawcze organy administracji państwowej w postaci wojewodów i starostów, mianowanych przez władze centralne i kontrolowanych przez rady narodowe.

Jaki był w owym czasie zakres działania rad narodowych?

Kompetencje rad narodowych wynikały z ważnych zadań stojących przed aparatem państwa ludowego, obejmującego swym zasięgiem doniosłe sprawy gospodarcze, społeczne i kulturalne. Do rad narodowych należało mobilizowanie inicjatywy terenowej dla dokonania rewolucji w tych dziedzinach.

Podatki wiejskie, sprawa podniesienia produkcji rolniczej, zasiedlenie Ziemi Zachodnich, budowa szkół i walka z analfabetyzmem, szpitale i ośrodki zdrowia, budowa i odbudowa dróg, elektryfikacja wsi, troska o podniesienie komunalnych warunków bytu ludności pracującej, pomoc sąsiedzka — oto przykładowe tylko wyliczenie spraw, które były przedmiotem codziennej troski rad narodowych.

Odpowiednio do treści pracy rad narodowych rozwijały się formy ich działalności. Tendencja rozwojowa naszego aparatu państwowego idzie po linii wciągania mas do rządzenia, po linii uaktywnienia mas. Ta tendencja przewija się czerwoną nicią w procesie rozwoju naszych rad. Charakterystycznym przykładem może tu być reforma rolna, która była przeprowadzana przy pomocy chłopskich komitetów podziału ziemi.

O plebejskim charakterze reformy rolnej świadczy nie tylko treść reformy, nie tylko jej szeroki zakres, ale również i sam sposób jej przeprowadzenia. Reformę tę realizowały nie tylko władze państwowe. Chłopi małorolni, średniorolni i bezrolni sami brali udział w parcelacji, tworzyli komitety dla podziału ziemi, przemierzali ziemię i dzielili ją przy wydatnej braterskiej pomocy klasy robotniczej, przy stałej współpracy brygad robotniczych z fabryk. Reforma rolna, będąca więc dziełem władzy ludowej, była równocześnie wyrazem sojuszu robotniczo-chłopskiego, który jest jedną z zasadniczych podstaw ustroju demokracji ludowej.

Ten doniosły przełom w stosunkach społecznych, w stosunkach własnościowych na wsi, usunięcie obszarników jako klasy, przy równoczesnym zaostrzaniu się przeciwieństw klasowych między wsią pracującą a kułactwem, oznaczał dla gminnych rad narodowych nowe, zwiększone zadania.

Reakcja polska, i ta legalna, i ta nielegalna, zgrupowana w mikołajczykowskim PSL, i z podziemia atakująca naszą władzę, uderzała w rady narodowe. W walce o utrwalenie władzy padły z rąk wrogów Polski Ludowej tysiące działaczy robotniczych i chłopskich.

Wrogowie władzy ludowej mordowali nie tylko aktywistów partyjnych i funkcjonariuszy służby bezpieczeństwa; dopuszczali się mordów bratobójczych na partyjnych i bezpartyjnych aktywistach rad narodowych.

W okresie istnienia reakcyjnego podziemia miały miejsce fakty represji band wobec członków kontroli społecznej, którzy przejawiali aktywność w tępieniu nadużyć.

O roli rad narodowych świadczyły nie tylko wielkie nadzieje, które wiązała z radami od początku ich powstania ludność pracująca, klasa robotnicza i Partia; o znaczeniu rad narodowych dobitnie świadczyła pełna

nienawiści postawa wobec rad wrogów Polski Ludowej. W okresie tworzenia w lutym 1947 roku przez Sejm Ustawodawczy podwalin konstytucyjnych w tzw. „małej konstytucji“, gdy ustawodawstwo o radach narodowych podniesione zostało do rangi jednej z podstaw ustrojowych, mikołajczykowskie skrzydło PSL z całą wściekłością wystąpiło przeciw radom.

Walcząc przeciwko instytucji rad narodowych, wróg klasowy próbował równocześnie przedstawić się do rad narodowych, zwłaszcza do gminnych rad narodowych, by je opanować, rozsadzić od wewnątrz, wykorzystać dla swoich klasowych celów. Tak więc w pierwszych latach budowy rad, gdy były one jeszcze tworem słabym i niezbyt doświadczonym, wróg klasowy widział, jakie wielkie możliwości tkwią w radach narodowych.

Podstawowym zadaniem rad narodowych w pierwszych latach po wyzwoleniu kraju była kontrola społeczna. Była ona ważkim czynnikiem rzeczywistej demokratyzacji władzy państwowej, coraz to większego zbliżenia mas do aparatu państwowego. Kontrola społeczna była czynnikiem, hamującym biurokratyczne zapędy naszego aparatu państwowego, odziedziczone po rządach burżuazyjno-obszarniczych, odegrała niemałą rolę w ujawnianiu działalności wroga klasowego i demaskowaniu jego poczynań. Nowa doniosła instytucja kontroli społecznej, powstała w nowych warunkach ustrojowych, z natury rzeczy musiała sobie szukać dopiero właściwych ram. Nieznana do 1939 r. i pozbawiona jakichkolwiek tradycji musiała sobie szukać nowych dróg.

Kontrola społeczna przynosiła bezpośrednie korzyści naszemu państwu, wpływała na ulepszenie pracy kontrolowanych ogniw aparatu państwowego, instytucji i przedsiębiorstw (województw, starostw, wydziałów i referatów w urzędach wojewódzkich i starostwach, zarządów miejskich i gminnych, spółdzielni, szkół, przedsiębiorstw państwowych, mających siedzibę lub zakład pracy na obszarze właściwej rady itp.). Ponadto jednak kontrola społeczna odegrała doniosłą rolę polityczną w kierunku zbliżenia mas do ludowego państwa, poszerzenia horyzontów członków rad, w kierunku wychowania ich na działaczy państwowych, tzn. ludzi bezgranicznie oddanych władzy ludowej i umiejących równocześnie myśleć kategoriami państwowymi, wykazujących troskę o sprawy państwowe.

W ten sposób młode rady narodowe stawały się szkołą rządzenia mas, przygotowywania ludności pracującej do rządzenia państwem.

W radach narodowych tkwiły wielkie potencjalne możliwości, których wywołanie zależało od samych rad, od ich inicjatywy, od ich aktywności.

Poza kontrolą społeczną ważnym zadaniem rad narodowych było planowanie działalności publicznej, a w szczególności ustalanie budżetu. Chociaż w ówczesnej strukturze aparatu państwowego planowanie obejmowało niewielki stosunkowo zasięg spraw terenowych, chociaż budżety uchwalane przez rady narodowe dotyczyły tylko szczerpłego zakresu wydatków samorządowych, rady narodowe i tu stanowiły poważną szkołę gospodarowania w swym państwie.

Funkcja planowania działalności publicznej wykonywana przez rady narodowe miała tym większe znaczenie, że wielkie ośrodki robotnicze i niewielkie osiedla czy osady nosiły piętno bezplanowej gospodarki ka-

pitalistycznej, choćby w samym wyglądzie zewnętrznym, charakterystycznym dla budownictwa kapitalistycznego.

Wielka myśl planowania, charakterystyczna dla gospodarki w państwie typu socjalistycznego, docierała w coraz szerszej mierze do działaczy rad narodowych. Posiedzenia rad narodowych, na których omawiano i uchwalano budżety, prace komisji rad narodowych w toku przygotowywania budżetów, prace komisji dotyczące sposobu realizowania budżetu — wszystko to wdrażało nowe kadry działaczy rad narodowych, i tych od młota, i tych od pług, i tych od pióra do troski o sprawy państwowe i społeczne, o grosz publiczny. Wdrażało to działaczy rad narodowych do troski o wprowadzenie systemu oszczędnościowego, do troski o zwiększenie wydatków na cele produkcyjne, społeczne, kulturalne kosztem zmniejszenia przerostów administracyjnych, które m. in. w wyniku żywiołowego powstawania administracji państwowej były szczególnie rozdęte.

W ten sposób rosły rady narodowe, rosły i ich zadania w dziedzinie sprawowania władzy, w dziedzinie administracji państwowej oraz gospodarki publicznej.

Ustawy ludowe wzbogacały zakres działalności rad. Ponadto bogatsze niż ustawy, szczególnie bystrym nurtem płynące życie Polski Ludowej, uczyniło z rad narodowych ważki czynnik polityczny. W miarę postępów w rozwoju naszego kraju życie stawiało przed radami narodowymi nowe zadania. Stąd też ewolucja rad narodowych szła w tym kierunku, iż do każdej poważniejszej akcji gospodarczej, kulturalnej czy społecznej, bądź ogólnopaństwowej, bądź terenowej, powoływano rady narodowe. W toku wykonywania tych narastających stale zadań rady narodowe rosły, krzepły i dojrzewały.

Równocześnie doświadczenie działalności rad narodowych wykazało, że istniała poważna dysproporcja między szerokimi uprawnieniami i możliwościami rad narodowych a ich realizacją.

Na rozwój rad narodowych wpływało hamująco niedocenywanie politycznej roli rad narodowych, brak należytej współpracy organów administracji ogólnej z radami, polegający na występujących niekiedy próbach majoryzowania rad przez wojewodów lub starostów, czy też przez prezydentów lub burmistrzów, oraz wójtów. Niewątpliwie w pierwszych latach poważną trudność w torowaniu sobie przez nie właściwej drogi rozwojowej wywoływało również niedocenywanie rad narodowych przez poszczególne komitety partyjne, będące wyrazem odchylenia prawicowego. Budownictwo socjalistyczne wymaga aktywizacji milionów ludzi, jest ono niemożliwe bez stałej więzi rad z masami. Warunkiem budownictwa socjalistycznego jest umacnianie sojuszu robotniczo-chłopskiego przy zachowaniu kierowniczej roli klasy robotniczej. Sojusz robotniczo-chłopski zacieśnia się poprzez rady narodowe i ich działalność. Prawicowi odchyleńcy, kapitulanci i oportuniści nie wierzyli w siły twórcze mas, próbowali wypaczyć działalność rad, hołdowali zasadzie „ponadklasowości“ rad. Te zgubne „teoryjki“ prowadziły do jaskrawych wypaczeń w składzie rad. W niektórych radach narodowych usadowiły się nawet wrogie żywioły mikołajczykowskie.

Zwycięstwo obozu demokracji w wyborach do Sejmu w 1947 r. utrwaliło społeczne i polityczne zdobycze ludu pracującego, zdemaskowało mi-

kołajczykowską agenturę, uprzytomniło żywiolom chwiejnym, w szczególności drobnomieszczańskim, jaką zdecydowaną siłę stanowi obóz demokracji ludowej z PPR na czele. W wyniku zwycięstwa osiągniętego w wyborach do Sejmu Ustawodawczego nastąpiło oczyszczenie rad narodowych z elementów wrogich Polsce Ludowej.

Szczególnie dużą trudność w pracy rad stanowił niewłaściwy skład rad narodowych i ich prezydiów, niewłaściwy przede wszystkim pod względem socjalnym. W składzie rad narodowych, jak w zwierzciadle, można było znaleźć odbicie szeregu poważnych błędów w pracy rad. Równocześnie trudności walki o właściwe oblicze rad narodowych, opory, na jakie napotykała sprawa reorganizacji rad, świadczyły o tym, jak walka nowego ze starym w dziedzinie rad z trudem toruje sobie drogę.

Dla prawidłowego wykonania odpowiedzialnych zadań, które stanęły przed radami narodowymi, powinny były one mieć właściwy klasowy wkład społeczny, gwarantujący należytą pod względem klasowym pracę. W istocie skład rad narodowych i ich prezydiów budził poważne wątpliwości. W prezydiach gminnych rad narodowych 1 września 1947 r. na ogólną liczbę 18.978 członków prezydiów było 14.193 chłopów; w tej liczbie do 2 ha — 695, tj. 4,9%. Chłopów ponad 10 ha było 2.444, tj. 12,8%. Liczba pracowników umysłowych w prezydiach gminnych rad narodowych wynosiła ok. 2.000.

Ten niewłaściwy skład występował w radach narodowych na wszystkich szczeblach.

Dane z sierpnia 1948 r. z woj. kieleckiego stwierdzają, że w powiatowych radach narodowych liczba robotników wynosiła zaledwie 5% ogółu radnych, przy liczbie pracowników umysłowych 42%; liczba chłopów — posiadaczy gospodarstw do 2 ha wynosiła niecałe 10%, podczas gdy gospodarstw do 2 ha było 37,5%.

W woj. pomorskim wedle danych z 1 października 1948 r. na łączną liczbę 935 radnych w powiatowych radach narodowych liczba chłopów wynosiła 313, rzemieślników — 88, kupców — 32, pracowników umysłowych — 414, pracowników fizycznych zaledwie 62. Rozwarstwienie radnych chłopów było niemniej charakterystyczne: liczba chłopów — właścicieli gospodarstw do 2 ha wynosiła 9%, a właścicieli gospodarstw powyżej 10 ha — 46%.

W woj. warszawskim we wrześniu 1948 r. kupy, reprezentujący w przekroju społecznym 0,5% ogółu ludności, w radach mieli przedstawicieli w liczbie dochodzącej do 6%; bogacze wiejscy, których liczba wynosiła wówczas średnio 10%, w gminnych radach narodowych mieli ok. 30% mandatów.

Przykłady te można by mnożyć; wymienione powyżej dane są jednak dostateczne dla zilustrowania notorycznie znanego faktu niewłaściwego składu socjalnego rad narodowych w okresie poprzedzającym zjednoczenie klasy robotniczej.

Zwolennicy szkodliwych pravicowych teoryjek próbowali degradować rolę rad narodowych, ograniczając ją wyłącznie do zadań samorządu terytorialnego, podczas gdy rola rad narodowych już w pierwszym okresie wykroczała daleko poza ramy samorządu i gdy jasna była perspektywa przekazania radom pełni władzy państwowej w terenie. Odpowiedzialne zadania rad narodowych w dziedzinie kontroli i planowania,

w dziedzinie uchwalania budżetów, w sprawach podatkowych, w sprawach ustalania świadczeń w naturze, zadania rad w zakresie pomocy sąsiedzkiej w rolnictwie były tymi dziedzinami pracy rad, w których właściwe klasowe oblicze rad miało decydujące znaczenie dla ich działalności. Podejmowanie przez niektóre gminne rady narodowe uchwał sprzecznych z interesami mas ludowych i państwa ludowego było rezultatem opanowania tych rad przez przedstawicieli warstw posiadających, zainteresowanych w wypaczeniu działalności rad, w wykorzystaniu ich władzy dla swoich celów.

Po rozgromieniu odchylenia prawicowego i nacjonalistycznego powiew świeżości dotarł do aparatu państwowego, dotarł i do rad. Plenum sierpniowe KC PPR spowodowało gruntowną reorganizację rad narodowych. Polska Partia Robotnicza zwróciła szczególną uwagę na rady narodowe, na ich skład. Krajowa narada aktywu administracyjno-samorządowego PPR odbyta w październiku 1948 r. podkreśliła konieczność odnowienia i oczyszczenia rad narodowych z elementów wrogich, obcych, oportunistycznych, karierowiczowskich i zdemoralizowanych.

Rezolucja krajowej narady aktywu administracyjno-samorządowego w oparciu o dorobek ideologiczny plenum sierpniowego KC PPR postawiła przed komitetami partyjnymi, radami narodowymi i aparatem administracyjnym zadanie „przekształcenia rad narodowych i wszystkich ogniw aparatu administracyjnego w bojowy aparat władzy i walki mas pracujących Polski Ludowej”⁶.

Zwycięskie wybory do Sejmu Ustawodawczego, przewyciężenie odchylenia prawicowego i nacjonalistycznego, rozwój idei zjednoczenia klasy robotniczej na platformie marksizmu-leninizmu — wszystkie te wydarzenia postawiły na porządku dziennym sprawę poważnej reorganizacji rad narodowych.

Proces oczyszczania rad narodowych z elementów wrogich i obcych był procesem głębokim. Proces ten nie był łatwy, nie przebiegał bez oporów, toczył się w ostrej walce z żywiołami wrogimi i obcymi.

Walka o czystość rad — to walka o ich oblicze w naszej państwowej strukturze, walka o ich należyłą pozycję, walka o to, by rady narodowe mogły w pełni realizować przysługujące im ustawowe uprawnienia oraz wykonywać w pełni ciężące na nich ustawowe obowiązki.

Logika walki o nowy ustrój, o utrwalenie władzy sprawia, iż masy pracujące, przewyciężając trudności hartują się i w walce tej umacniają swe siły. Tak było i z radami narodowymi, które zahartowały się i okrzepły w ogniu rosnącej na sile walki klasowej.

Walka o czystość rad zmierzała do ich uaktywnienia, do pełnego wykorzystywania uprawnień, przysługujących radom. Nie znaczy to, że ta reorganizacja rad narodowych była w pełni zadowalająca, iż w pełni poprawiła skład rad. Dane z późniejszych lat wskazują na nadmierne „zurzędniczenie” rad, na niedostateczną liczbę bezpartyjnych w radach, na małą liczbę kobiet i młodzieży. Reorganizacja ta była jednak o tyle istotna, że posunęła zdecydowanie naprzód sprawę okrzepnięcia rad narodowych, że pchnęła proces dojrzewania politycznego rad. W miarę usta-

⁶ Rezolucja krajowej narady aktywu administracyjno-samorządowego PPR, „Nowe Drogi” 1948, nr 12, s. 285—287.

wiecznych postępów w życiu gospodarczym, społecznym i kulturalnym, w miarę wzrastania elementów socjalistycznych w naszej gospodarce narodowej, rady narodowe krzepły ideologicznie. Równocześnie głębokie zmiany w ekonomice i polityce powodowały zmiany w ustosunkowaniu sił klasowych, w świadomości mas.

Rozwój rad narodowych wiązał się ściśle ze wzrostem siły i znaczenia klasy robotniczej i jej Partii. Jedność klasy robotniczej, będąca pełnym zwycięstwem marksizmu-leninizmu w polskim ruchu robotniczym, wpłynęła na umocnienie aparatu państwowego, a więc i na umocnienie roli rad. Procesowi zaostżenia walki klasowej towarzyszył proces jednoczenia się klasy robotniczej, który przyspieszył reformę ujednoczenia władzy terenowej. Jedność klasy robotniczej przyspieszyła sprawę demokratyzacji naszego aparatu państwowego oraz likwidowania starej, burżuazyjnej struktury aparatu, przyspieszyła proces przyciągania mas pracujących do udziału w rządzeniu państwem oraz przekształcenia rad narodowych w terenowe organy władzy państwowej.

Potrzeba doniosłych zmian wynikła m. i. z nowych zadań gospodarczych. Polska wkraczała w okres realizacji niezwykle ambitnych zadań Planu 6-letniego. Wielkie dzieło odbudowy kraju ze zniszczeń zostało w 1949 r. w zasadzie zakończone. Z ruin i zgliszcz naród pod kierownictwem klasy robotniczej i jej partii odbudował zrujnowany transport, zlikwidował odłogi w rolnictwie, by w latach 1947—1949 w ramach Planu Trzyletniego przejść do szybkiej odbudowy przemysłu.

Wielka była praca narodu w dziele odbudowy zniszczonego kraju. Bez porównania większe zadania stanęły przed narodem w okresie budownictwa socjalizmu w kraju zacofanym gospodarczo i technicznie, wyniszczonym przez zaborców, rządy dyktatury sanacyjno-ozonowej i okupantów.

Te rosnące zadania w związku z przejściem Polski do nowego etapu budownictwa socjalizmu wymagały usprawnienia struktury państwowej i ulepszenia pracy aparatu państwowego w terenie. Włączenie się rad narodowych do gospodarki planowej, włączenie się rad do budowy podstaw socjalizmu wymagało stworzenia takiej struktury państwowej, która by umożliwiła radom zmobilizowanie jeszcze szerszych mas do rządzenia państwem.

5-letni okres rozwoju rad narodowych, mimo szeregu wypaczeń i poważnych braków w ich pracy, sprawił, iż sytuacja dojrzała, by rosnące i okrzepłe rady narodowe stały się organami władzy państwowej. Ten nowy wyższy etap w rozwoju rad narodowych zapoczątkowała ustawa z dnia 20 marca 1950 r. — reforma, przekształcająca rady narodowe w terenowe organy władzy państwowej.

II. RADY NARODOWE PO REFORMIE Z MARCA 1950 R.

Bolesław Bieruł na IV Plenum KC PZPR dał analizę reformy ustrojowej z marca 1950 r., podkreślając, iż istotny cel i sens reformy polega:

„1) Na silniejszym powiązaniu organów władzy państwowej z masami ludowymi, z ich potrzebami oraz ich wolą, wyrażoną w bezpośrednim praktycznym obcowaniu między organami terenowymi państwa i ludem pracującym.

2) Na wzmocnieniu władzy państwowej przez jej ujednoczenie i lepszą koordynację, przez jeszcze silniejsze wciągnięcie milionowych mas pracujących do udziału w rządzeniu państwem.

3) Na usprawnieniu działania naszego mechanizmu władzy państwowej przez usunięcie starego i sztywnego podziału funkcji na ustawodawcze i wykonawcze, państwowe i samorządowe, centralistyczne i lokalne.

4) Na ułatwieniu walki z biurokratycznymi wypaczeniami aparatu urzędniczego przez szerszą i bliższą kontrolę aparatu państwowego ze strony mas i ich przedstawicieli w radach narodowych.

5) Na większym jeszcze rozwinięciu inicjatywy twórczej i aktywności mas ludowych w kierunku budownictwa nowego ustroju społecznego, w kierunku szybszego jeszcze pomnażania sił, dobrobytu i kultury narodu⁷.

Tych 5 podstawowych założeń, stanowiących sens reformy, w swej istocie wypływa z jednego źródła, z potrzeby wzmocnienia więzi między państwem ludowym a masami, z potrzeby rozwinięcia maksymalnej aktywności mas.

Jeśli państwo demokracji ludowej jest formą władzy politycznej mas pracujących z klasą robotniczą na czele, to rady narodowe przekształcone w terenowe organy jednolitej władzy państwowej, stają się podstawowym instrumentem w ręku mas dla wykonania zadań państwa, będącego formą dyktatury proletariatu. Wynika to z treści społecznej rad narodowych, wynika to z ich zadań.

Realizacja planu sześcioletniego postawiła na porządku dziennym jako nieodzowną potrzebę — włączenie do gospodarki planowej całej gospodarki terenowej, nie pomijając nienależycie dotychczas docenianego odcinka gospodarki samorządowej.

Wielkie dzieło budowy socjalizmu wymaga zespolenia wysiłków robotników, dźwigających przemysł przy pomocy coraz to doskonalszych metod pracy w oparciu o współzawodnictwo, wysiłków chłopów pracujących, podnoszących produkcję rolną przez przebudowę struktury rolnej, przez wyzyskanie rezerw gospodarstw indywidualnych i stopniowe kierowanie ich na drogę spółdzielczości produkcyjnej oraz przez umocnienie spójni gospodarczej między miastem i wsią; wymaga również zespolenia wysiłków działaczy i pracowników nowego aparatu państwowego, udoskonalonego dzięki reformie i mocniej związanego z masami.

Ta rola rad narodowych została zaakcentowana przez Konstytucję Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej z dnia 22 lipca 1952 r. Art. 36. Konstytucji stwierdza, iż „rady narodowe umacniają więź władzy państwowej z ludem pracującym miast i wsi, przyciągając coraz szersze rzesze ludzi pracy do udziału w rządzeniu państwem“. Ten konstytucyjny obowiązek nałożony na rady narodowe dobitnie wskazuje na linię rozwojową naszych rad narodowych.

Konstytucja PRL, utrwalając w uroczystej formie zdobycze polskich mas ludowych, uczyniła z systemu rad narodowych podstawę struktury organów władzy państwowej. W ten sposób konstytucja stworzyła jed-

⁷ B. Bierut, *Zadania partii w walce o nowe kadry na tle sytuacji ogólnej*, „Nowe Drogi“ 1950, nr 2 (20), s. 34.

nolity system organów władzy państwowej. Najwyższym organem władzy państwowej jest Sejm, terenowymi organami władzy państwowej są rady narodowe.

Wzmocnienie aparatu państwowego, obdarzonego stale rosnącym zaufaniem ludności pracującej, miało poważny wpływ na przyspieszenie rozwoju gospodarczego, na ugruntowanie pozycji Polski na arenie międzynarodowej.

Jakie są podstawowe zmiany, które wniosła reforma, przekształcająca rady narodowe w terenowe organy jednolitej władzy państwowej?

1) Rady narodowe są terenowymi organami władzy państwowej. Ludowa władza państwowa działa przy pomocy organów centralnych i terenowych. Organy terenowe władzy państwowej w postaci rad działają na wszystkich szczeblach podziału administracyjnego naszego kraju, a więc w gminach wiejskich (obecnie gromadach), miastach (i dzielnicach większych miast), w powiatach i województwach.

Odpadła jako przestarzała wielotorowość aparatu państwowego, w którym obok rad narodowych i organów samorządu terytorialnego występował m. in. aparat tzw. rządowej administracji ogólnej w postaci wojewodów, starostów i wójtów.

Ten szeroki zakres uprawnień rad narodowych jest podyktowany i określony potrzebami państwowymi i gospodarczymi, opiera się ponadto na tendencji do maksymalnego rozwijania miejscowej inicjatywy mas pracujących.

Rady narodowe kierują na swym terenie działalnością gospodarczą, społeczną i kulturalną, zapewniają ochronę porządku publicznego i czuwają nad przestrzeganiem praworządności demokratycznej, ochraniają własność społeczną i prawa obywateli, współdziałają w umocnieniu obronności państwa, uchwalają w ramach narodowego planu gospodarczego terenowe plany gospodarcze i kierują ich wykonaniem, uchwalają w ramach jednolitego budżetu państwowego terenowe budżety i zapewniają ich wykonanie, wykonują kontrolę społeczną działalności urzędów, przedsiębiorstw, zakładów i instytucji.

W ten sposób rady narodowe mają szeroki zakres władzy w dziedzinie podejmowania uchwał, w dziedzinie kontroli, a również i w dziedzinie wykonawstwa, w dziedzinie zarządzania. Rada narodowa staje się więc na swoim terenie ośrodkiem władzy ludowej. Ten system władzy państwowej został zbudowany zgodnie z założeniami zapoczątkowanymi przez Komunę Paryską 1870 r., a zrealizowanymi w pełni w Związku Radzieckim w postaci Rad.

2) Rady narodowe obok tego, że są terenowymi organami władzy państwowej, są również szeroką reprezentacją ludności pracującej, są organizacjami mas współuczestniczącymi w rządzeniu państwem, są organizacjami zespalającymi masy.

Oczywista rzecz, pomiędzy jedną i drugą postacią rad narodowych istnieje najściślejszy związek. Rady narodowe są dlatego właśnie terenowymi organami władzy państwowej, iż stanowią szeroką reprezentację ludności pracującej.

„Przy socjalizmie po raz pierwszy w dziejach społeczeństw cywilizowanych m a s y ludności wzniosą się do s a m o d z i e l n e g o

udziału nie tylko w głosowaniach i wyborach, lecz także w c o d z i e n n y m z a r z ą d z a n i u⁸.

Rady narodowe są obecnie wybierane przez ludność. Już sam ten fakt, że rady pochodzą z wyborów, wskazuje na ich więź z masami. Ale nie jest to jakaś więź odświętna, manifestowana raz na parę lat w chwili wyborów, które oczywiście są poważnym wydarzeniem politycznym, i oczywiście podnoszą aktywność mas. Moment wyborów jest tu raczej zapoczątkowaniem tej więzi, która jest więzią stałą i codzienną. Ludność ma nie tylko prawo wyboru, ale ma prawo odwoływania poszczególnych członków rady, gdy zawiodą oni zaufanie wyborców. Uprawnienie wyborców do odwoływania swych przedstawicieli, wywodzące się z Komuny Paryskiej, występuje jedynie w ZSRR i w krajach demokracji ludowej i jest nie do pomyślenia w krajach kapitalistycznych.

Rady wiążą państwo ludowe z masami, są jedną z najważniejszych transmisji do mas. Skupiają wokół siebie masowe organizacje społeczne, mobilizując je do wykonywania zadań państwowych.

3) Nowością reformy było zlikwidowanie istniejącego dotychczas dualizmu aparatu rządowego i samorządowego. Ten podział był pozostałością minionej epoki kapitalistycznej. Samorząd terytorialny zrodzony w okresie walki burżuazji o obalenie ustroju feudalnego był ściśle związany z ustrojem kapitalistycznym. Idące do władzy mieszczaństwo, głosząc hasła „naturalnych praw człowieka“, proklamowało tzw. teorię wolnej gminy dla politycznego zabezpieczenia swoich interesów klasowych przeciw centralnej władzy państwowej, skupionej w rękach króla i feudałów.

Oczywiście gdy władza państwowa przeszła w ręce burżuazji, porzucano rewolucyjną koncepcję samorządu. Organy samorządowe całkowicie podporządkowano administracji państwowej, a samorząd stał się fikcją, przy pomocy której burżuazja łudziła masy pracujące, iż biorą udział w rządach. Samorząd był dla burżuazji zręcznym instrumentem tworzenia pozorów „demokratycznych rządów“. M. in. poprzez samorząd terytorialny burżuazja formalnymi zasadami demokracji osłaniała swe klasowe panowanie, oparte na wyzysku. Samorządowi przekazano kłopotliwą dziedzinę gospodarki komunalnej, sprawę opieki społecznej itp.

Jeśli niekiedy w Polsce w latach 1918—1939 klasa robotnicza i jej rewolucyjna awangarda KPP odnosiły zwycięstwo w wyborach samorządowych, wykorzystując je jako arenę walki politycznej, to burżuazja uczyniła wszystko, by dane ogniwo samorządowe podporządkować rządowi burżuazyjno-obszarniczemu lub nawet je likwidować. Należy dodać, iż samorząd utrwał często złudzenia reformistyczne szerzone przez socjaldemokratów.

Rzecz oczywista, iż samorząd terytorialny uległ gruntownym przeobrażeniom w Polsce Ludowej; służył on interesom ludu pracującego, wbrew próbom żywiołów mikołajczykowskich i prawicy PPS, które usiłowały uczynić zeń odskocznnię do walki przeciw władzy ludowej. Dalšie jednak istnienie samorządu było zawadą w kształtowaniu się nowych form władzy ludowej. W ten sposób w wyniku reformy z 1950 r. samorząd terytorialny zastąpiono lepszą, wyższą bez porównania formą wcią-

⁸ W. Lenin, *Dzieła wybrane* t. 2, s. 249.

gania mas do rządzenia państwem w terenie. Należy dodać, że gospodarka samorządowa ze względu na swą specyfikę nie nadążała za gospodarką narodową objętą ogólnopaństwowym planem. Tak więc poza momentami natury politycznej, również i względy gospodarcze przemawiały za zlikwidowaniem samorządu terytorialnego.

Reforma ustrojowa z marca 1950 r., której ukoronowaniem w dziedzinie terenowej władzy państwowej była Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej, zawiera tak doniosłe zmiany w ustroju państwowym, w ustroju rad narodowych, iż śmiało można ją nazwać rewolucyjnym przeobrażeniem. W wyniku reformy struktura państwowa została wzniesiona na znacznie wyższy szczebel rozwoju.

Reforma ustrojowa z marca 1950 r. wniosła szereg zmian w aparacie państwowym, uprościła ten aparat, przyczyniła się do jego ulepszenia i usprawnienia. Reforma nie polega oczywiście na przemianowaniu nazw tych czy innych władz lub urzędów, ale na głębokiej przebudowie aparatu państwowego w kierunku jeszcze większego zdemokratyzowania władzy i powiązania jej z masami. Jest to niewątpliwie centralną sprawą reformy, decydującą o jej znaczeniu.

Konsekwentna i stała demokratyzacja rad narodowych, demokratyzacja aparatu państwowego służy umocnieniu państwa; umocnienie zaś państwa służy dalszej demokratyzacji rad. Rzeczywista demokratyzacja rad i wzmocnienie państwa tworzą więc dialektyczną jedność.

Struktura rad narodowych jest pomyślana tak, aby mogły one w pełni wykonywać swe zadania w oparciu o więź z masami. Pomiedzy strukturą organizacyjną rad a ich zadaniami istnieje ścisła więź.

Rady narodowe i ich organy mają obowiązek zdawania ludności sprawy ze swej działalności oraz wyjaśnienia zamierzeń władzy ludowej. Poważne jest przeto znaczenie sesji rady narodowej, doniosła jest rola komisji oraz współdziałających z komisjami komitetów, istotna jest pozycja członka rady, szczególnie ważny jest skład prezydium rady narodowej i należyte ustawienie prezydium i wydziałów prezydium wobec rady, istotne jest umocnienie zasad kolegalności w pracy rady.

Inicjatywa mas wyzwolona przez władzę ludową jest tym cenniejsza, im bardziej właściwe formy są tworzone dla jej ujęcia.

Reforma z marca 1950 r. spowodowała zasadniczy zwrot w działalności rad. Rady stały się podstawową organizacją, poprzez którą klasa robotnicza sprawuje kierownictwo państwowe w stosunku do chłopstwa. Wzrosła wydatnie rola rad narodowych w dziele zaspokajania potrzeb ludności pracującej miast i wsi. Wszystkie niemal rozliczne dziedziny pracy rad narodowych na odcinku gospodarczym, społecznym, zdrowotnym, oświatowym czy kulturalnym dotyczą w sposób istotny i bezpośrednio poziomu życia robotników i chłopów. Sprawa przyspieszenia wzrostu stopy życiowej mas pracujących — to wzmocnienie troski o człowieka i jego potrzeby.

Rzetelna troska o człowieka pracy — to najlepsza, jedyna i niezawodna dla rad narodowych busola, wskazująca im właściwą drogę w trudnej, ale doniosłej codziennej pracy.

Rzetelna troska o człowieka pracy powinna przejawiać się we wszystkich posunięciach rady, w całym bogactwie form, dróg i sposobów, przy

pomocy których rada, jej prezydium i komisje, jej członkowie osiągają swe cele. Art. 38. Konstytucji stwierdza, iż „rady narodowe troszczą się stale o codzienne potrzeby i interesy ludności, zwalczają wszelkie przejawy samowoli i biurokratycznego stosunku do obywatela“.

Rzetelna troska o człowieka pracy dodaje działaczom państwowym siłę, podnosi poziom ich pracy, jest bodźcem w przewyżnianiu przeszkód i trudności.

Jak w tylu innych dziedzinach nasze rady narodowe mają doskonałe wypróbowane wzory radzieckie.

Rady delegatów ludu pracującego, wyrosłe w ogniu rewolucji rosyjskiej 1905 roku, nauczyły się wielkiej sztuki zdobywania władzy w dniach Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej 1917 r., szkołę w sprawowaniu władzy przeszły w toku całych dziesięcioleci, a znakomity uniwersytet w dziedzinie sztuki rządzenia przeszły w toku ostatniej wojny z faszystowskim najeźdźcą oraz w latach powojennych.

„Tylko ten zwycięży i utrzyma władzę, kto wierzy w naród, kto zanurzy się w źródle żywej twórczości ludowej“ — ta myśl Lenina przyświecała i przyświeca radom delegatów ludu pracującego w ich walce i pracy o umocnienie państwa, o bezustanną codzienną więź z masami, o autorytet rad, o poważny stosunek do obowiązków delegatów do rady, o dobrobyt ludności pracującej, o wybieranie do rad najlepszych z najlepszych ludzi terenu.

Troska o warunki bytowe robotników i chłopów, rozwijanie inicjatywy mas, śmiała krytyka i samokrytyka, stała i czujna kontrola pracy aparatu państwowego przez masy, wnikliwe podejście do skarg obywatela, głębokie powiązanie aparatu państwowego z ludnością pracującą — to bezpośrednie wskazania dla naszych rad, płynące z pracy i doświadczeń rad w Związku Radzieckim.

Ewolucja naszych rad narodowych zmierza do uczynienia z nich prawdziwego gospodarza terenu.

Ewolucja naszych rad narodowych zmierza do zlikwidowania opóźnienia w stosunku do ustroju terenowych organów władzy w ZSRR.

Na II Zjeździe PZPR stanęła w całej rozciągłości sprawa podniesienia poziomu pracy rad narodowych. II Zjazd postawił przed radami wielkie zadania, wskazał równocześnie radom rozległe perspektywy ich rozwoju. Przekształcenie wielkich możliwości rad narodowych w rzeczywistość — to ich program pracy w ciągu najbliższych lat.

Doniosłe było znaczenie wyborów do Sejmu w 1952 r. dla aktywizacji mas, dla umocnienia Frontu Narodowego, dla izolowania wroga. Wielkie było znaczenie polityczne wyborów do rad narodowych, w których ludność wybierała do swych najbliższych organów terenowych władzy ludowej 230 tysięcy swych przedstawicieli.

Pierwsze wybory do rad narodowych, dokonywane u progu następnego dziesięciolecia rozwoju rad, stały się niezwykle głęboką orką polityczną, która poruszyła miliony ludzi.

Ludność pracująca wybrała do swych rad narodowych znacznie większą ilość członków, aniżeli było ich dotychczas w radach, co pozostaje w związku z reformą administracyjną, zmierzającą do zniesienia gmin i gminnych rad narodowych, oraz powołania do życia gromadzkich rad narodowych.

Reforma administracyjna była dalszym ogniwem w łańcuchu zamierzeń stałego zbliżenia terenowych ogniw władzy państwowej do ludności.

Doświadczenie pracy gminnych rad narodowych, szczególnie ważnych dołowych ogniw władzy ludowej, wykazało, jak dalece dotychczasowy podział administracyjny utrudniał wykonanie zadań, stojących obecnie przed władzą państwową na wsi. Ewolucja podziału administracyjnego w państwie naszym zmierza do stworzenia takiego podziału, który by maksymalnie ułatwiał radom narodowym więź z ludnością. Słabość wielu powiatowych i gminnych rad narodowych pochodziła m. in. z niewłaściwego podziału administracyjnego kraju.

Z potrzeb życiowych zrodziły się na wsi komisje gromadzkie, które pełniły funkcje kontrolno-doradcze w zakresie zadań wykonywanych przez sołtysów. Wciąganie aktywu społecznego w licznych gromadach do opiniowania w sprawach skupu, podatków, pomocy sąsiedzkiej dało dobre rezultaty, sprzyjało zabezpieczeniu właściwej klasowo polityki oraz ochronie chłopów pracujących przed machinacjami kułaków i spekulantów.

Powstała konieczność zbliżenia organów władzy na wsi do ludności, potrzeba zbliżenia organów władzy państwowej do mas chłopskich. Reforma podziału administracyjnego ma na celu ulepszenie pracy rad, które bezpośrednio kształtują sytuację na terenie naszej wsi.

Stały i coraz to szybszy wzrost stopy życiowej mas pracujących oraz podniesienie gospodarki rolnej stawiają przed odnowionymi radami nowe zadania. Szczególnie ważne zadania mają do spełnienia rady na wsi — gromadzkie rady narodowe.

Sprawa rozwoju rolnictwa i zapewnienia niezbędnych środków dla wzrostu produkcji rolniczej wymaga nie tylko podniesienia pracy w dziedzinie spółdzielczości produkcyjnej, ale i stałej troski o podniesienie indywidualnej gospodarki chłopskiej, o zaspokajanie potrzeb chłopstwa pracującego.

Gromadzkie rady narodowe są znacznie bliższe ludności wiejskiej niż dotychczasowe gminne rady narodowe.

Zbliżenie organów władzy państwowej do milionów producentów rolnych przyczyniło się do aktywizacji terenu, wpłynęło na zwiększenie wydajności z hektara, spowodowało postępy w hodowli, wzmogło inicjatywę chłopstwa pracującego w kierunku realizacji czynów społecznych na rzecz budowy dróg i melioracji.

Reforma administracyjna uprościła i zdemokratyzowała nasz aparat państwowy. Zamiast skomplikowanego czteroszczeblowego systemu administracyjnego (województwo, powiat, gmina i gromada) powstał prostszy trzyszczeblowy system (województwo, powiat, gromada). Struktura rad narodowych na wszystkich trzech szczeblach jest jednakowa, co pozostaje w związku z likwidacją przestarzałego stanowiska sołtysa.

Struktura władzy państwowej w gromadzie jest oparta również o zasadę kolegiałności, jak struktura wszystkich organów władzy państwowej w naszym kraju.

Reforma administracyjna i wybory do gromadzkich rad narodowych wywołały na wsi znaczne ożywienie oraz duży wzrost aktywności politycznej i produkcyjnej chłopstwa pracującego.

Rady narodowe jako organy władzy państwowej są powołane do walki o wzrost produkcji rolniczej, do troski o rozwój spółdzielczości produkcyjnej, do umocnienia sojuszu robotniczo-chłopskiego. Podniesienie produkcji rolniczej drobnotowarowej oraz spółdzielczej, należyte postawienie pracy GS-ów, rozwój przemysłu drobnego opartego o surowce miejscowe, podniesienie pracy służby zdrowia, troska o szkoły i świetlice, rozszerzenie sieci punktów usługowych, sprawa kontraktacji — to realizacja przez rady narodowe głównej podstawy naszego ustroju, sojuszu robotniczo-chłopskiego.

Rady narodowe w swej codziennej pracy państwowej służą dziełu umocnienia sojuszu robotniczo-chłopskiego, stanowiącego podstawę władzy ludowej i niezbędny warunek zbudowania socjalizmu.

Na obecnym etapie rady narodowe mają wszelkie obiektywne warunki, by sprostać swym rosnącym stale zadaniom. Nasycenie treścią polityczną i społeczną pracy rad narodowych poprzez stałe umacnianie więzi z masami, poprzez wciąganie mas do współrządzenia państwem — oto perspektywa rozwoju rad, która pozwoli im coraz lepiej wykonywać ambitne i zaszczytne zadania w ramach ustroju, realizującego zasadę „rządów ludu sprawowanych przez sam lud“.

ИСТОРИЧЕСКОЕ ОБОЗРЕНИЕ

Издаваемое Обществом Любителей Истории в Варшаве

XLVI № 4 — 1955

Резюме

Адам Вэндэль

ЭВОЛЮЦИЯ НАРОДНЫХ СОВЕТОВ В НАРОДНОЙ ПОЛЬШЕ

Краевой Народный Совет на рубеже 1943 и 1944 гг. призвал к жизни местные народные советы в качестве органов народного демократического фронта рабочих, крестьян и трудящейся интеллигенции.

До освобождения страны от ига оккупации народные советы являлись органами борьбы за национальное освобождение и за народную власть.

В течение десятилетия после освобождения страны народные советы прошли два основных этапа. Первый — это период от издания Манифеста Польского Комитета Народного Освобождения до момента реформы государственного строя в марте 1950 г. В течение этого периода рядом с народными советами существовали органы административных властей: воеводы, старосты и войты. Народные советы не осуществляли тогда государственной власти полностью. Их задачей являлись общественный контроль и планировка публичной деятельности в области хозяйственного самоуправления. Народные советы служили тогда школой государственного управления. Эволюция не подвигалась по линии связывания государственного аппарата с массами.

Второй этап — это период от проведения реформы государственного строя в марте 1950 г., результатом чего явилась передача народным советам полной государственной власти. Унифицирование государственной власти на местах, выразившееся в передаче народным советам функций в области решений и управления делами местных вопросов представляло собой важный шаг вперед по демократизации государственного аппарата в Польше.

Этот процесс постоянной демократизации государственной власти и постоянного углубления связи государственного аппарата с массами стал основой дальнейшей деятельности народных советов. В особенности выразился он в Конституции Польской Народной Республики, в реформе административного деления страны, в положении о выборах в народные советы и в учреждении сельских народных советов.

Этот процесс постоянной демократизации служит народным советам путевым способом в их трудах и заботах и определяет направление дальнейшей их эволюции.

REVUE HISTORIQUE

Publiée par la Société d'Histoire à Varsovie

XLVI No 4 — 1955

R é s u m é s

Adam Wendel

LE DÉVELOPPEMENT DES CONSEILS NATIONAUX EN POLOGNE POPULAIRE

Vers la fin de 1943 le Conseil National Général créa les conseils nationaux pour lui servir de soutien et comme organes d'un large front démocratique composé de la classe ouvrière, de la paysannerie et de l'intelligence professionnelle. Avant la libération les Conseils Nationaux constituaient les centres de lutte pour la liberté nationale et le pouvoir populaire.

Durant les dix années suivantes les Conseils Nationaux traversèrent deux étapes principales. La première embrasse les années entre la publication du Manifeste du Comité Polonais de Libération Nationale et la réforme du régime en Mars 1950. Durant cette époque il existait à côté des Conseils Nationaux des organes unipersonnels du pouvoir administratif: les voïévodes, les starostes et les maires. Les Conseils Nationaux ne jouissaient pas encore d'un pouvoir politique complet. Ils devaient entre autres exercer le contrôle social et établir les plans de l'activité publique dans le domaine de l'autonomie locale. Les Conseils Nationaux jouaient alors le rôle d'une école de gouvernement. Leur développement était dirigé de manière à lier de plus en plus l'appareil gouvernemental aux masses populaires.

La seconde étape date depuis la réforme de 1950, qui investit les Conseils Nationaux d'un pouvoir administratif complet. L'unification du pouvoir qui assurait aux Conseils Nationaux les fonctions législatives et administratives dans le domaine des intérêts locaux constituait un progrès important dans le procès de démocratisation de l'appareil gouvernemental en Pologne.

Ce procès de démocratisation continue du pouvoir, l'union de plus en plus profonde entre l'appareil gouvernemental et les masses servait de base aux mesures qui suivirent.

Cette tendance trouva son expression dans la Constitution de la République Populaire Polonaise, dans la réforme apportée à la division administrative du pays, dans les élections aux Conseils Nationaux et dans la création des Conseils Nationaux de Villages.

Ce procès de démocratisation constante inspire le travail des Conseils Nationaux et établit la direction de leur évolution actuelle.